

Rusya'nın Ukrayna'ya Askeri Müdahalesine Nasıl Gelindi?- Nazim Caferov (Cafersoy)

Rusya'yla Ukrayna arasındaki savaş hem ikili, hem de global güc ilişkilerinde süreçlerin sonucudur. Bu bağlamda Rusya'nın Ukrayna'ya askeri müdahalesine giden süreci uluslararası ilişkiler literatürü bağlamında çok farklı biçimlerde yorumlamak mümkündür. Fakat kanaatimce bu durumu izah etmek için uluslararası ilişkilerdeki [“güvenlik ikilemi”](#) yaklaşımı özellikle anlamlıdır. John Herz'in uluslararası ilişkiler kuramına kazandırdığı “güvenlik ikilemi” anlayışı çok özetle, bir ülkenin tehdit algıladığı başka bir ülkeye karşı güvenliğini sağlamak için silahlanma veya ittifak arayışına girmesinin karşı ülkenin tehdit algısının güçlenmesine ve onun da benzer güvenlik önlemleri arayışına girmesine neden olacağını, karşılıklı süreçte güvensizlik algıları ve güvenlik arayışlarının sonucunda her iki ülkenin de buna erişemeyecekleri ve hatta aralarındaki çatışma ve savaş ihtimalinin güçleneceğini ileri sürmektedir.

Rusya-Ukrayna savaşı öncesinde iki ülke ilişkilerinde benzer bir güvenlik ikilemi süreci gerçekleşmiştir. 1991'de SSCB'den bağımsızlığını kazanan Ukrayna, bu ülkenin jeopolitik varisi Rusya Federasyonunun'dan aradan geçen 30 yıl boyunca kendi güvenliği için ciddi ve yakın tehdit algılamıştır. Özellikle bağımsızlık ve toprak bütünlüğü üzerinden algılanan bu güvenlik tehdidini bertaraf etmek içinse, bir yandan Rusya ile ilişkilerini iki bağımsız devlet temelinde geliştirmeye çalışırken, diğer yandan bu ilişkide denge unsuru olarak Batı ile işbirlikleri kurmaya yönelmiştir. İç politikasındaki parçalı güç dengesinin de bir yansıması olan bu ilişkiler özellikle 2000'lerin başından itibaren Batı lehine değişmeye başlamıştır. Nitekim Ukrayna 2000'li yıllar boyunca Batı ile ilişkilerini AB ve NATO'ya üye olmak ve ABD ile özellikle askeri-politik bağlamda yakınlaşma istikametinde yürütmüştür. Bu çerçevede, Ukrayna 2008'de Gürcistan'la birlikte NATO üyeliğine başvurmuş, 2009'dan itibaren de AB'nin ["Doğu Ortaklığı"](#) politikasında aktif yer almaya başlamıştır. Bu gelişmeler sonunda Kasım 2013'de Ukrayna'nın AB ile Ortaklık Anlaşması imzalaması gündeme gelmiş, fakat dönemin Rusya yanlısı Cumhurbaşkanı Viktor Yanukeviç Kremlin'in de baskısıyla anlaşmayı imzalamayı geciktirince ["EuroMaydan" hareketi](#) ile Şubat 2014'de iktidardan devrilerek Rusya'ya kaçmak zorunda kalmıştır. Halen Yanukeviç ve Rusya tarafından "darbe" olarak nitelendirilen bu süreç 18 Mart 2014'de Kırım'ın Rusya tarafından ilhakını ve Donbas'taki iç savaşı tetikleyen en kritik olay olmuştur. Bu arada Ukrayna'daki yeni iktidar da 21 Mart 2014'de AB ile Ortaklık Anlaşma'sını imzalamıştır.

Kırım'ın ilhakı ve Donbas bölgesindeki Donetsk ve Luhansk'ın ayrılıkçı yapılar olarak ortaya çıkması Ukrayna'nın bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü sağlamak için ABD ile ilişkilerini özellikle askeri-politik alanda derinleştirmeye ve bu bağlamda NATO ve AB üyeliğini de sonuna kadar zorlamaya itmiştir. Bu çerçevede, 2014'den sonraki 7 yıl boyunca Ukrayna başta ABD olmak üzere NATO ülkeleri ile gelişmiş silahlar almak ve ordusunu yeniden kurmak dahil, derin askeri işbirlikleri geliştirmiştir. Geçen sürede bu konuda ciddi mesafe kaydeden Ukrayna ordusunun en hazırlıklı birlikleri de başta Donbas ve Kırım olmak üzere esasen 2000 km'lik Rusya sınırına konuşlanmıştı.

Kırım'ın ilhakı ve Donbas'ta yaşanan iç savaş ile toprak bütünlüğü bozulan ve yeni bir Rus işgali olacağı haberleriyle iyice beka tehdidi hissetmeye başlayan Ukrayna

yönetimi, önemli bir diğer hamle olarak Budapeşte Deklarasyonu'nu gündeme taşıdı. 1994'de ABD, Birleşik Krallık, Rusya ve Ukrayna arasında imzalanan Budapeşte Deklarasyonu özetle Kiev yönetimine "Sovyet döneminden kalan nükleer silahlardan Rusya lehine vazgeçmesi karşılığında bağımsızlık ve toprak bütünlüğü garantisi" vermekteydi. Kırım'ın ilhakından bu yana geçen 7 yıl zarfında Ukrayna, toprak bütünlüğünü sağlamak amacıyla bu konuyu iki kere resmen diplomatik tartışmalara dahil etmeye çalışmışsa da sonuç alamamıştır. 17 Şubat 2022'de [Münih Güvenlik Konferansında konuşan](#) Ukrayna Devlet Başkanı Volodomir Zelenski, Budapeşte Deklarasyonu'nu bir kez daha gündeme getireceklerini ifade ederek, kararlı bir şekilde "nükleer güç statüsüne geri dönmek istediklerini" dolaylı şekilde belirtmiştir. Zelenski bu açıklamayı yaparken, Rusya hem Rusya-Ukrayna hem de Ukrayna-Belarus sınırlarında toplam 150 binin üzerinde askerle manevralar yapıyor, başta ABD ve Birleşik Krallık liderleri olmak üzere, Batılı liderler ve basın Rusya'nın Ukrayna'yı işgala hazırlandığını ifade ediyorlardı. Dahası, bu durum Azerbaycan'ın Karabağ başarısından ilham alan Ukrayna'nın Donbas'a askerî bir operasyon hazırlığı içinde olduğu haberleri gölgesinde gerçekleşiyordu. Bölgedeki psikolojik durum ve algılar da Donbas ve Kırım merkez olmakla Ukrayna sınırında gerginleşen askeri durum ve karşılıklı askeri manevralarla daha da hassaslaşmıştı. Rusya ve Ukrayna'nın birbirini sürekli Donbas ve Luhansk bölgesindeki savaşı durdurmak için 5 Eylül 2014-12 Şubat 2015 döneminde imzalanan Minsk anlaşmalarına uymamakta suçlaması da taraflar arasındaki güvensizlik ve gerginliği iyice artıran bir diğer gelişmeydi.

Ukrayna tarafında bunlar olurken Rusya da, resmi devlet tarihini 9. yüzyılda Kiev'in başkent oluşundan başlattığı Ukrayna'da giderek etkinliğini kaybetmekten ciddi rahatsızlık duyuyordu. Gerçi iki ülke arasında 1997'da yapılan anlaşma ile Kırım'da Karadeniz donanması için 25 yıllık (1992-2017) büyük bir askeri üs kiralamış, 2010'da bu süreyi 25 yıl (2042 yılı) daha uzatmıştı. Fakat Rusya Ukrayna iç politikasındaki belirleyici ağırlığını ve bunun sonucu olarak da ülkenin dış ve güvenlik siyasetindeki etkisini hızla kaybediyordu. Nitekim 2004'de Yanukoviç'in kazandığı ve yoğun yolsuzluk iddiaları karşısında ikinci turu iptal edilerek yenilenen Cumhurbaşkanlığı Seçimlerini Batı yanlısı Viktor Yuşenko'nun kazanması Rusya için ilk büyük iç politika yenilgisiydi. Rusya takip eden 6 yıl boyunca ağırlık verdiği iç politika çalışmaları sonucunda 2010'da Yanukoviç'nin tekrar seçilmesine ciddi destek sağladı, fakat 2014'de AB ile Rusya arasında

kararsızlık anı yaşayan Yanukoviç, Batı yanlısı sokak hareketleri sonucunda tekrar devrildi. Ardından yapılan iki seçimi ise Ukrayna'nın Rusya ile arasına daha fazla mesafe koyması ile Batı'ya yaklaşmasını öncelik haline getiren ve ülkede Rusya etkisini her alanda tasfiye etmeye çalışan Petro Poroşenko (2014-2019) ve ardından da Volodomir Zelenski (2019-halen) kazandı.

Ukrayna iç politikasında yaşanan bu etki kaybı süreci Rusya için Ukrayna bağlamında önemli dış politika ve güvenlik sorunu anlamına da geliyordu. Zira, Ukrayna Rusya'nın ulusal güvenlik anlayışında hem temelde en önemli tehditlerden biriydi, hem de Sovyet sonrası coğrafya özelinde esas büyük güvenlik tehditi olarak gördüğü Batı'ya yöneliyordu. Nitekim Ukrayna'nın AB ile ilişkilerini geliştirmesi ve kurumsal anlamda derinleştirmesi Rusya'nın politik, ekonomik ve kültürel etki alanından çıkması anlamına geliyordu. Kiev yönetiminin NATO üyeliği çabası ise Rusya için hem Avrupa'daki en büyük tehdit olarak kabul ettiği NATO genişlemesinin kendi sınırına dayanması, hem de 400 yıldır Rusya güvenlik coğrafyasının parçası olan "kardeş ve kendinden" gördüğü Ukrayna'nın güvenlik bağlamında da tamamen kaybedilmesi demektir. Gerçi 2008'de Rusya Gürcistan'la birlikte Ukrayna'nın NATO'ya üye olmasını temelde Almanya ve Fransa'nın Kremlin hassasiyeti üzerinden engelleyebilmişti. Fakat yine de NATO, her iki ülkeye üyelik için perspektif vermiş ve bu konuda askeri ve politik hazırlıklar başlamıştı. Böylece bu ülkelerin NATO üyeliği Rusya açısından artık bir zaman ve uygun konjektür meselesine dönüşmüştü. Rusya 2008'de Gürcistan'a askeri müdahale bulunarak ve ardından ülkedeki iktidar değişiminde etkin rol oynayarak Tiflis'in NATO üyeliğini ötelemişti, fakat Ukrayna'da süreç fiilen devam ediyordu ve hatta Kırım ve Donbas nedeniyle daha da hızlanmıştı.

Rusya açısından durumu daha

da kritik hale getiren ise, Ukrayna'nın kendisinden algıladığı tehditleri bertaraf etmek için ABD yönetimi ile gittikçe derinleşen askeri-politik ilişkilere girmesiydi. Ukrayna NATO üyesi olmasa da, yönetimin hem ABD hem de diğer NATO üyeleriyle geliştirdiği askeri-politik ilişkiler özellikle Rusya ile ilişkiler çok gerginleşmiş ve son 2 yılda iyice derinleşmişti. Rusya güvenlik çevreleri yaşanan durumu "Ukrayna'nın fiilen NATO üyesi olması" biçiminde karakterize etmeye başlamışlardı. Bu sürecin Rusya'nın küresel düzeyde en önemli askeri-politik tehdit olarak gördüğü ABD öncülüğünde

gerçekleşiyor olması, dahası Ukrayna'nın bu hazırlıkları Donbas'ta toprak bütünlüğünü ve Kırım'da egemenliğini yeniden tesis etmek için yaptığı düşüncesinin

Kiev ve Washigton'dan gelen açıklamalarda açıkça görülmesi de Kremlin için hayati saydığı güvenlik endişelerini iyice zirveye çıkarmaktaydı.

Benzer şekilde, Rus güvenlik

zihniyetinde "Ukrayna'nın kaybı", Rusya'nın modern uluslararası sistemin oluşumundan itibaren tarihsel süreç içinde kazandığı ve 4 önemli yapı (çarlık, imparatorluk, birlik ve federasyon) değişimine rağmen koruyabildiği "büyük devlet" ve "küresel güç" olma statülerinin fiilen yitirilmesi anlamını da taşıyordu. Bu durumun Rus devlet zihniyetinde tarihsel olarak en büyük güvenlik rakibi ve sıklıkla da en önemli tehdit olarak görülen Batı'ya karşı bir yenilgi olarak görülmesi de Rusya için ayrıca büyük bir sorundu. Nitekim Amerikan'nın Rusya Büyükelçiliği de yapmış olan mevcut CIA direktörü William Burns bile 2019'da

[*The Back Channel: A*](#)

Memoir of American Diplomacy and the Case for Its Renewal

kitabında dönemin Dışişleri Bakanı Condaleezza Rice'ın 2008'de yaptığı "Rusya'yla

2,5 yıl süren karşılıklı müzakerelerde Ukrayna'nın NATO üyeliğine itirazın sadece Putin yönetimi ile sınırlı olmadığı ve Rusya'daki bütün elitlerin bu konuyu kırmızı çizgi olarak gördükleri" tespitini paylaşarak bu durumun ciddiyetini onaylıyordu.

Sonuç olarak, hem ikili, hem de küresel ilişkilerin temel dinamiklerini oluşturduğu Rusya-Ukrayna savaşının, iki ülke arasında gelişen "güvenlik ikilemi" sonucunda çıktığını belirtmek yanlış olmaz. Ukrayna tarafının Rusya'dan algıladığı ve zaman zaman pratik örneklerini gösterdiği askeri, politik, ekonomik ve kültürel tehditler, bu ülkeyi Batıyla çok boyutlu ilişkiler geliştirmeye itmiş; bu da Rusya'nın Ukrayna'yı bu politikaları nedeniyle kendisine yönelik bir beka tehdidi olarak görmeye başlamasına neden olarak, önce Ukrayna toprak bütünlüğünü bozacak ilhaklar gerçekleştirmesi, sonra da 24 Şubat 2022'de doğrudan askeri saldırı başlatmasıyla sonuçlanmıştır.

Dr. Nazim Caferov (Cafersoy)

Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi (UNEC) Türk Dünyası İktisat Fakültesi'nde Öğretim Üyesi ve Bakü merkezli Kafkasya Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Merkezi (QAFSAM) Başkan Yardımcısıdır. Akademik çalışmaları Avrasya bölgesi siyaseti ve dış politikası üzerinedir.

Bu Yazıya Atıf İçin: Nazim Caferov , “Rusya'nın Ukrayna'ya Askeri Müdahalesine Nasıl Gelindi?, *Panorama*, Çevrimiçi Yayın , 29 Mart 2022, <https://www.uikpanorama.com/blog/2022/03/29/rusya-askeri-mudahale/>

Telif@UIKPanorama. Çevrimiçi olarak yayımlanan yazıların tüm telif hakları

Panorama dergisine aittir. Aksi belirtilmediği sürece, yayımlanan yazılarda belirtilen görüşler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK, Global Akademi, Panorama Yayın Kurulu ile editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.